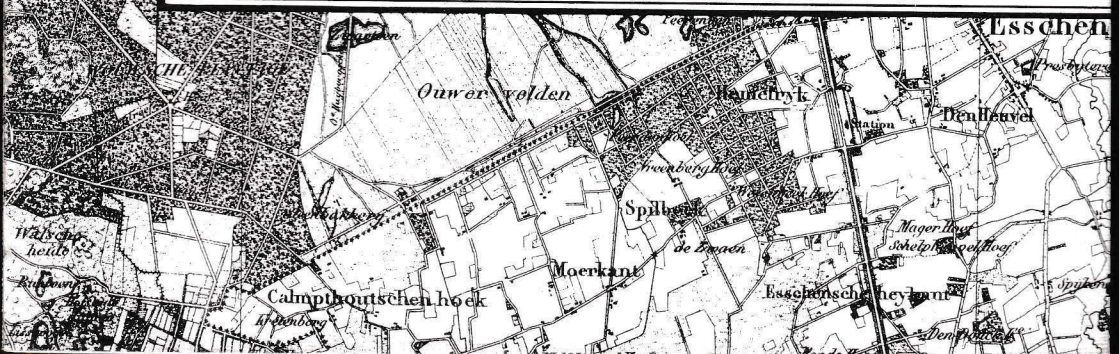

heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

1/2- '93

De Wouwse bierbrouwerijen

V. Brouwerij van Balen

Van deze brouwerij is alleen nog maar iets bekend dankzij de nagebleven archiefstukken. Zij stond in de Hoochstraat (Hoogstraat). Deze straatnaam is al enkele eeuwen uit beeld verdwenen. Uit onderzoek en vergelijken van begrenzingen van verschillende percelen is het zeer waarschijnlijk dat hier de Roosendaalsestraat mee bedoeld wordt. Op de schotkaarten van Adan uit 1784/1792 staat in de huidige Roosendaalsestraat een "Huijs, schuure, werff, gr. 0.82" van de kinderen Cornelis van Baelen. Van een brouwerij is geen sprake meer, maar dat klopt ook met het feit dat er vanaf de dood van vader Cornelis niet meer gesproken wordt over een brouwerij.

Cornelis van Balen heeft zelf de brouwerij gebouwd. Dat moeten we concluderen uit het feit dat hij toen hij in 1685 de woning kocht, er niet gesproken wordt over een brouwerij.

Op 13 januari 1685 verkochten Jan, Cornelis en Willem Pietersen Quackelaar aan Cornelis van Balen:

"..een huijs, schure, Hoff mette erven daer aen behorende gestaen ende gelegen binnen desen dorpe van Wouw in de Hoochstraet..."

Als grenzen worden aangegeven: oost: Willem Joosten van Acker; zuid: de wed. Joost Corn. van Acker; west: 's Herenstraet den steenwegh; noord: Jan Pietersen Swart. Achter dit perceel lag nog een stuk grond van 400 Roeden. 1)

Dit gegeven is in overeenstemming met het Schodtboeck van 1642 dat in latere jaren steeds werd bijgewerkt. Hier staat bij Cornelis van Balen (fol 43V) vermeld:

41

"Uit de schote van Pieter Matthijssen Quackelaer fol 42 een huijs, schuren, hof metter ervaer daer aen behorende gestaen ende gelegen binnen deze dorpe van Wouw inde Hooghstraet"

Als begrenzing wordt aangegeven: oost: Willem Joosten van Acker; zuid: de wed. Joost Corn. van Acker; west: 's Herenstraet den Steenwegh; noord: Jan Pietersen Swart. Er wordt opgemerkt dat er 400 roeden lants achter ligt en dat het in eigendom is verkregen op 13 januari 1685. 2) Later werd er bij geschreven: habet Elisabet Hagens wed. Cornelis van Balen overgezet in C.B: (=Cleijn Boek).

Verkocht

Omdat het schotboek steeds bij werd gewerkt, kunnen we ook terugzoeken wie in 1642 de eigenaar van het perceel in de Roosendaalsestraat was en zelfs waar het op dat moment vandaan is gekomen.

Bij Pieter Matthijssen (Quackelaar) (fol 42V) staat in het originele schrift waarmee Sanders het boek in 1642 begon, vermeld:

"Noch uijtten schote gecomen van Willem Willemsen int dorp eene hofsteele inde hoogstraet aende steenwech streckende tot op den heckenpost".

Als begrenzing wordt hier opgegeven: oost: Pieternelle Coenen; zuid: Jan Hermans.

Later is er bij geschreven: Habet Cornelis van Balen fol 43 bij erfdom van 13-1-1685 3)

Brouwerij

Van Balen moet daarna voortvarend aan het werk zijn gegaan. Hij heeft of een nieuwe brouwerij aangezet, of is in de schuur met een brouwerij begonnen. Feit is in elk geval dat hij in het erfdomboek op 18 december 1686 wordt genoemd als brouwer in het dorp Wouw.

4

Brouwers moesten accijns betalen, ook wel "impost" genoemd, op het door hen gebrouwen bier. En natuurlijk betekende dat een aanslag op de winst van de brouwers. Net als wij, stonden ook in de 17de eeuw de mensen niet te springen om hun belasting te betalen. Dat leidde vaak tot botsingen.

Op 18 januari 1690 komt de Wouwse schepenraad bijeen een ernstige zaak te bespreken. Cornelis van Balen, brouwer en *jeneverstoker* in Wouw blijkt onwillig om de impost te betalen, die hij sinds 1 april 1689 schuldig is. De ingaarder van de impost heeft deze zaak bij de schepenen aangekaart en zij besluiten om tegen Van Balen een rechtsgeding te beginnen. 4)

Brouwersfamilie

De familie Van Balen blijkt verschillende brouwers in haar gelederen gehad te hebben. Zo is er sprake van Adriaan van Balen die brouwer was te Roosendaal, terwijl zijn zoon Cornelis een tijdlang brouwer in Halsteren was, waar ook Laurentius (Laureijs) als brouwer wordt genoemd. 5)

1690

Uit 1701 bestaat een situatiebeschrijving van de aanwezige brouwerijen. Daaruit blijkt dat de brouwerij van Van Balen de grootste ketels had. De grote ketel had een inhoud van 23½ Ton (=2.300 liter) en de kleine ketel van 11 Tonnen (1.100 liter) 6)

In 1701 was Cornelis van Balen een van de ondertekenaars van een verzoekschrift van de Wouwse brouwers om het alleenrecht van brouwen niet te verlenen aan het brouwersgilde van Bergen op Zoom

Rijk

Van Balen moet goed in de slappe was gezeten hebben, want in recognitieboeken komen we zeer frequent Cornelis van Balen tegen als hij voor de schepenen verschijnt om geld uit te lenen.

Probleem was ook dat hij niet altijd zijn geld terugkreeg. Zo spande hij in 1710 een proces aan tegen

Lindert Cornelissen Crinckel omdat hij zijn leningen niet afbetaalde. De goede man had op 15 augustus 1693 een bedrag van 600 Carolus gulden geleend, op 8 december 1701 nog eens een bedrag van 300 gulden à 5% en tenslotte op 31 december 1708 nog eens 590 car. guldens.

7)

Als Cornelis van Balen in 1714 overlijdt, neemt zijn weduwe Janneken van Ameldoncq de zaken over en ook de rechtszaken zet ze voort. Zo neemt ze op 5 november 1714 een huis "in bestellinge" voor geleverd bier. Er werd dus beslag gelegd op de woning van de wanbetaler.

De weduwe van Balen moet daarbij niet alleen de hulp gehad hebben van haar zoon Cornelis, maar ook van Laureijs, de brouwer uit Halsteren, die inmiddels terug is in Wouw. Hij wordt op 11 december 1714 genoemd als "ingaarder van de conditie de vercochte have en mobilairre goederen."

Op 15 november 1715 neemt Janneken van Ameldonck als weduwe van "de gewezen burgemeester en brouwer van Wouw" het huis van Hendrik Janssen de Pooter in bestellinge voor een verstrekte lening van 400 gulden op 9 juni 1711. 8)

Omvang

In 1716 werden bij de Wouwse brouwers opnieuw de ketels gemeten en daardoor hebben we enig idee hoe groot de brouwerij van Van Balen op dat moment was. De grote ketel had een inhoud van 22 tonnen (2200 liter) en daarin konden 17 tonnen bier gebrouwen worden. De kleine ketel had een inhoud van 11 tonnen (1100 liter) en was goed voor 800 liter brouwsel. De brouwkuip had een inhoud van 2600 liter. Deze cijfers stemmen overeen met de situatie in 1701, dus in vijftien jaar tijd was er nauwelijks iets veranderd. 9)

In deze periode zijn er door Janneken van Ameldoncq, de weduwe van Cornelis van Balen weer verschillende rechtsgedingen aangespannen. Zij werd daarbij vaak bijgestaan door haar zoons Laureijs en Cornelis, de latere brouwer. Laureijs is later teruggegaan naar Halsteren, want in 1728 wordt hij als schepen in Halsteren genoemd. 10)

Copieel van meutycq

Geboort

1721

de afrekening van dato den 5 febr. 1718 blijft
schuldich dohaen volkers de somme
van — — — — — 022-0-0

Comt wegens zijn part van broij,
" werv voor zijn part de somme
van — — — — — 10-16-0

16-12-0 daer tegen ontfangen d'vierdel
bocckent de vierdel tot 41½ sluyers
nog voor zijn part van brouwen in den
alder 17 febr. 1718 — 15-2-0

51-0-0 den 19 julij ontfangen de somme
van — — — — —

390-10-0 den 24 febr. 1718 bat pausken van
den 17 jan. 1718 ontfangen de
somme — — — — — 5-0-0

101-0-0 den 20 jan. 1718 ontfangen de somme

101-10-0 Comt hem te goet van een potlie
bater t gene niet gerekenden was
den 31 jan. 1718 een kinneker potliet — 1-10-0

8-15-0 den 6 febr. ontfangen 6 Coop Loven
de vierdel tot 1-10-0 is

1-0-0 den 29 sluy gehaelt 25 geluy sloog
den 28 augustij een vat meersier — 4-0-0

71-0-0 den 20 october ontfangen de somme
van — — — — —

12-0-0 nog voor zijn part van brouwen
in jan. 1718 de somme van — — — — —

14-0-0 nog voor zijn part van Brou,
wen in dech steere — — — — —

34-19-9 den 30 November ontfangen de
somme — — — — —

604-17-0 Comt nog voor zijn part van
Brouwen in decem. 1718 de som van — 10-10-0
092-10-0

Een bladzijde uit de rekening die brouwer Van Balen overlegde om zijn tegoed op Adriaen Volkers aan te tonen. (Rechterlijk Archief Wouw nr. 1592)

1

Zo zijn er processtukken van 16 april 1717 waarin *"Janneken van Ameldoncq, weduwe van Cornelis van Balen, in zijn leven Brouwer alhier, procedeert over 50 gulden 12 stuivers en 8 penningen tegen Peeter Hasen op den Langendijk over gehaalde en geleverde bieren in 1703, 1704, 1705, 1706 en 1707."* 11)

Huisbrouwer

Cornelis van Balen moet ook als huisbrouwer gewerkt hebben, of hij heeft een compagnon gehad. Rond 1720 wordt een proces begonnen tegen Adriaen Cornelissen Volkers. Uit de stukken blijkt dat Volkers geld heeft geleend bij Van Balen, maar dat er ook steeds voor hem brouwsels zijn gemaakt. Een deel van die schulden is in de loop van de jaren betaald, maar aan het eind van de afrekening zien we dat de familie Van Balen nog een tegoed heeft van 354 gulden 19 penningen en 0 stuivers. Voor die tijd beslist een aanzienlijk bedrag.

De afrekening is te meer interessant omdat er een aantal biersoorten worden genoemd die door Van Balen werden gebrouwen.

Zo zien we op de lijst "een vat pousbier", "een vat meersbier" en "een vat halff bier". Volkers nam echter niet alleen bier af, regelmatig vinden we als post vermeld: "nog voor zijn part voor brouwen in den Meert". En daarachter steeds een bedrag dat varieert van twaalf tot zestien gulden.

Ook de afval van de mout die als veevoer werd gebruikt en in onze tijd "bostel" wordt genoemd, staat vermeldt, maar hier onder de naam "buijstel". Voor twee virtelen werd een bedrag van tien stuivers in rekening gebracht. 12)

Zoon Cornelis

Zoon Cornelis van Balen wordt eerst genoemd als brouwer in Halsteren, later blijkt hij in het bedrijf van zijn vader werkzaam te zijn.

Cornelis moet in de periode na de dood van zijn vader het bedrijf van lieverlede overgenomen hebben, want de

rechtszaken en processtukken gaan bijna ongemerkt over op zijn naam.

Een eerste duidelijk bewijs daarvan vinden we in een proces van 30 april 1720 tussen Huijbrecht de Bout, meester Cleermaker alhier en de *"pachter van de vier stuijvers op yedere tonne biers binnen dese heerlijkheijt Wouw gebrouwen wordende tegen Cornelis van Balen Brouwer alhier."* 13)

Cornelis moet niet zo'n beste betaler geweest zijn, want enkele leveranciers maken bij de Wouwse schepenbank zaken aanhangig.

Zo komt in 1720 Rijnier Anthonissen Bogaerts, koopman in hop te Schijndel bij de Wouwse schepenen. Hij heeft nog een vordering van 66 gulden en 6 stuivers op Van Balen. Dat geld heeft hij tegoed van hop die hij leverde aan Cornelis van Balen toen die nog brouwer in Halsteren was 14).

Nog geen half jaar later stapt Laurens van Eersel, "coopman in hop in de stadt Antwerpen", naar de schepenbank en begint een geding tegen Cornelis van Balen. Opnieuw gaat het om hop die wel werd geleverd, maar niet werd betaald. 15)

Stil

In het Wouwse archief wordt het hierna stil rondom de familie Van Balen. De brouwerij zal nog wel in functie geweest zijn, maar mogelijk dat de concurrentie in die tijd groter werd. Als 1759 Cornelis overlijdt, blijft zijn vrouw achter met de kinderen. De vrouw van Cornelis van Balen sterft zelf in 1763.

De kinderen bleven daarna in het ouderlijk huis wonen, want in het Schotboek van Adan staat in 1784 bij een perceel in de Roosendaalsestraat vermeld: *De kinderen Cornelis van Baelen.*

Het gaat dan om een huis met schuur en erf. Van een brouwerij is geen sprake meer. In de periode tussen 1723 en het samenstellen van het Schotboek is het bedrijf waarschijnlijk "een zachte dood" gestorven.

Deze uitgave werd mede mogelijk
door de financiële steun van de
Drankcentrale "Wouw" B.V.